

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зростання соціально-економічного потенціалу України висуває перед освітянами, зокрема, перед вищою школою, якісно нові завдання: максимальне задоволення потреб та інтересів молоді, урахування їх навчальних можливостей, створення умов розвитку загальних і спеціальних здібностей та збереження самобутньої особистості як соціальної цінності. В останні два десятиріччя в Україні, як і в більшості країн, змінюється ставлення до освіти. Причина цього – зростання розуміння того, що основною цінністю сучасного суспільства є професійно й соціально компетентна особистість, здатна до ефективної діяльності у виробничих, наукових, управлінських та інших колективах і співтовариствах. У цьому контексті на перший план висуваються проблеми адаптації випускників навчальних закладів до потреб суспільства й економіки, серед цих проблем особливої гостроти набуває виховання й освіта, оскільки соціальна мораль змінилася навіть більше, ніж технологічна й економічна база виробничої сфери.

Відомо, що виховання – процес, орієнтований на особистість, який регулюється зсередини й детермінується внутрішнім світом людини. У центрі нього знаходиться людина зі своїми життєвими, екзистенціальними проблемами. Мета виховання – ввести молоду людину у світ культури. Забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації викликають у сучасному українському суспільстві потребу у висококваліфікованих учителях, здатних до творчої праці на основі пріоритету загальнолюдських цінностей і традицій. Така потреба зумовлює зміну підходів до багатьох чинників і вимірів розвитку особистості вчителя, зосередження уваги на загальнокультурній специфіці процесу виховання у вищих навчальних закладах України. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми використання загальнокультурного компонента в процесі підготовки майбутніх учителів частково окреслено в працях О.І. Арнольдова, І.Р. Вихованця, К.Г. Городецької, Ю.М. Давидова, Д.К. Зеленіна, Е.В. Ільїнкова, М.С. Кагана, А. Комлева, В.А. Малахова, В.А. Маслової, В.М. Межуєва, О.О. Потебні, Г.Д. Томахіна. Вони, безсумнівно, є важливою теоретичною основою для розроблення методики використання загальнокультурного компонента в процесі розвитку майбутніх філологів, але деякі питання ще досі залишаються за межами розгляду сучасних досліджень.

Мета статті – розглянути процес формування професійної культури майбутніх філологів як психолого-педагогічну проблему в сучасному освітньому просторі й окреслити шляхи вирішення цієї проблеми.

У процесі виховання й освіти особистість завдяки активній діяльності свідомості осмислює цінності й знання, які пропонує культура, виробляє суспільне ставлення, здобуваючи незалежність, неповторність, суб'єктність. Виховання – не стільки присвоєння смислу “Я”, скільки рух суб'єкту

за межі самого себе, у сферу іншого, більш організованого смислу. Подолання в цьому процесі ототожнення з іншими суб'єктами можливе за умов розвитку здатності до визначення індивідуальної життєвої місії. Ускладнюються у зв'язку з цим і функції сучасної освіти, змінюється їх спрямованість. Якщо на попередніх етапах розвитку суспільства роль освіти в основному зводилась до передачі соціального досвіду від старшого покоління до молодшого, то сьогодні на перший план виступає її функція стимулювання і розвитку самостійної, з активною громадською позицією особистості, вихованні творчої індивідуальності. Саме освітні заклади відіграють провідну роль в процесі моделювання ефективної системи формування особистості, тому навчання й виховання молоді набуває особливого державного значення в наш час, а система вищої педагогічної освіти перебуває у стані вдосконалення і реформування. Напрями державної політики у сфері вищої освіти визначені Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті, відповідними актами Президента України і Кабінету Міністрів України. Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти є такі:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти [6].

Перенесення основних акцентів із когнітивного плану (система знань, умінь і навичок) на розвиток творчих можливостей особистості зумовило зміну характеру сучасної освіти і навчання. Зросла потреба в педагогічних кадрах, здатних до створення оптимальних умов для саморозвитку, самоосвіти і самореалізації особистості в різних типах навчальних закладів. Провідну роль у цьому процесі має відігравати формування професійної культури майбутніх учителів.

Учитель – одна з найскладніших професій, яка вимагає великої самовіддачі й відданості. Складність цієї професії визначається високими вимогами до вчителя в умовах сучасного розвитку демократичного суспільства, в якому підвищено роль людського фактору в освітньому процесі. Як зазначає у своїй статті Н. Мазур, зараз багатьом педагогам властиві недостатній рівень теоретичної підготовки, нерозвиненість професійно значущих якостей особистості, несформованість загальнопедагогічних умінь, відсутність досвіду творчої діяльності, навичок аналізу педагогічної ситуації, “шаблонність” у вирішенні педагогічних завдань, пасивна педагогічна позиція, відсутність потреби у самоосвіті, самовихованні, саморозвитку [5]. Сучасні вимоги до рівня загальноосвітньої і спеціальної підготовки випус-

кників навчальних закладів, перехід від масово-репродуктивних форм і методів викладання до індивідуально-творчих викликають потребу в якісно новому підході до педагогічної освіти. У справі підготовки нового типу вчителя провідну роль відіграє формування у майбутнього фахівця професійної культури, яка по своїй суті є процесом перетворення суспільних педагогічних цінностей в особистісні. Під цінністю розуміється людське, соціальне й культурне визначення явищ дійсності. Цінності не є застиглою на століття системою, вони динамічно розвиваються й змінюються. Сучасний світ стає все більш відкритим. Сучасна людина в умовах відкритого світу опинилася перед надзвичайною свободою вибору (системи освіти, сфер діяльності, тощо), але головне питання полягає в тому, чи готова людина до цього вибору. Н.В. Крилова дотримується думки, що професійна культура – не просто вміння визначити найкращу культурну норму, а скоріше прагнення використати нові культурні зразки. На її погляд, педагогічна культура є станом самовідновлення власної культури та культурної ідентичності в освіті, до того ж зазнає постійних змін [3, с. 205].

Таким чином, цінності професійної діяльності, котрі в процесі інтеграції стають основою ціннісних орієнтацій і внутрішньої мотивації особистості викладача, визначають його ставлення до професійної діяльності, професійну і громадську позицію, подальші успіхи в обраній професії. Проблеми, що визначаються протиріччям між зростаючою потребою суспільства в професіоналах, які відповідають сучасним вимогам і недостатнім рівнем підготовки випускників педвузів до здійснення педагогічної діяльності, може бути вирішена за рахунок підвищення рівня професіоналізму вчителів. Існує декілька підходів до обґрунтування сутності професіоналізму педагога: особистісний (ґрунтується на визначенні професійно важливих якостей вчителя як суб'єкта діяльності), діяльнісний (базується на виявленні закономірностей професійного зростання педагога через вивчення результативності його діяльності), цілісний (заснований на взаємопов'язаному вивченні особистісного і професійного зростання педагога) [4]. Крім того, набуває поширення акмеологічний підхід, зорієнтований на розкриття психологічних резервів і особистісного потенціалу професіонала – його здатності, вміння, на зростання особистісної волі, стимулювання процесів цілепокладання, цілездійснення і цілествардження. Визначені теоретичні підходи узгоджуються з основними засадами освіти XXI ст., сформульованими Міжнародною комісією з питань освіти ЮНЕСКО: вчитися знати, вчитися робити (діяти), вчитися бути, вчитися співіснувати [7, с. 26].

Одним з важливих завдань системи освіти та педагога зокрема є підготовка молодого покоління до самовизначення й самореалізації. Самореалізація – це повноцінне функціонування особистості в суспільстві, результатом якого є розкриття всіх її життєвих сил. Самореалізація особистості в умовах навчально-виховного процесу передбачає розкриття потенційних можливостей кожної особистості, спонування її до активного самовдосконалення в процесі навчальної та позанавчальної діяльності. Принцип самореалізації набув розвитку в працях А. Маслоу, К. Роджерса та інших пред-

ставників гуманістичної психології першої половини ХХ ст. Самореалізація в ієрархії потреб А. Маслоу – вище бажання людини реалізувати свої таланти й здібності [2]. Особистість не може розкрити свій потенціал поза суспільством. Проблему сполучення активності, спрямованої на адаптацію з творчістю самореалізації в конкретно заданих умовах соціуму має вирішувати система освіти, висококваліфіковані фахівці. Від виховання й освіти молодого покоління залежать соціально-економічні, політичні й культурні зміни суспільства. Сприяння вдосконаленню культури суспільства на основі збагачення соціокультурного досвіду людства шляхом трансляції учням є головним призначенням саме педагогічної культури.

Основні принципи, зазначені в Законі України “Про освіту”, передбачають досягнення гуманістичного характеру процесу освіти, пріоритету загальнолюдських цінностей, життя та здоров’я особистості, вільного її розвитку. Суттєвою умовою становлення гуманістичного характеру освіти є особисте прийняття педагогами загальнолюдських цінностей, оволодіння широким контекстом розвитку культури [1, с. 5]. В основу культурно-виховного середовища має бути покладено ідею людини, її цінності. Виконання цієї умови потребує вирішення суперечності, яка зараз існує у вищій школі, – між орієнтацією на систему знань, умінь, навичок як основу підготовки та особистісним і професійним розвитком майбутнього фахівця – ерудованого, культурного спеціаліста. Оскільки завдання формування культури майбутнього фахівця вирішує вся сукупність дисциплін, що викладаються у ВНЗ, вона складається як результат всебічної підготовки за умов вмотивованості навчальної діяльності студентів, розвитку їх зацікавленості й відповідальності за результати цієї діяльності. На думку В.А. Семиченко, сутність процесу формування професійної культури полягає в тому, щоб у ВНЗ “допомагати студенту усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов’язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності” [8, с. 114].

Ствердження сучасної педагогічної парадигми гуманістичної орієнтації відбивається в активному пошуку оптимальних психолого-педагогічних моделей нової школи, в основу яких покладено принципи творчої самореалізації особистості і висуває нові вимоги до шляхів формування професійної культури вчителя. Серед них – орієнтація навчально-виховного процесу на людину; активізація самої особистості в цьому процесі шляхом формування соціально значущих якостей, стимулювання самопізнання і самоосвіти, самовиховання і самовдосконалення; поліпшення світоглядної та методологічної підготовки студента; організація навчального процесу на основі співробітництва; акцент на розвитку творчих здібностей студента, особливо в сумісній діяльності, яка стимулює самостійне прийняття рішень, підвищує рівень саморегуляції; формування дослідницьких навичок педагога, професійного мислення.

Висновки. Нинішні економічні, політичні та національно-духовні реалії, які визначають Україну як незалежну державу, актуалізували проблему забезпечення якісно нового загальнокультурного рівня майбутнього вчителя. Розмаїття форм сучасних міжнародних відносин, утворення їх нових різновидів на основі пріоритету загальнолюдських цінностей і традицій зумовлює зміну застарілих підходів до багатьох чинників і вимірів професійного розвитку особистості майбутнього вчителя, вимагає зосередження уваги на загальнокультурній специфіці процесу навчання й освіти.

Література

1. Державна національна програма “Освіта” – Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994.
2. Емельянова И.Н. Ценности современного общества в содержании университетского образования / И.Н. Емельянова // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 1. – С. 15–18.
3. Крылова Н.Б. Культурология образования / Culturology of education / N.B. Krylova. – М. : Народное образование, 2000. – 272 с.
4. Куницкая Ю.И. Философско-теоретическое основание изучения педагогического профессионализма / Ю.И. Куницкая // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 21–25.
5. Мазур Н. Зміст професійної культури викладачі вищої школи / Н. Мазур // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 12–14.
6. Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті // Бюлетень: Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. – 2001. – № 1. – С. 13–22.
7. Первак В.І. 10-річний досвід Київського медичного інституту УАНМ по формуванню особистості студента / В.І. Первак // Актуальні проблеми формування особистості студента – майбутнього лікаря : матеріали ювілейної науково-практичної конференції МІ УАНМ. – К., 2002.
8. Семиченко В.А. Пути повышения изучения психологи / В.А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1997. – 124 с.

ТЕРНАВСЬКА Л.М.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СОЦІУМУ

Система освіти стрімко розвивається завдяки тому, що адаптація людини в сучасному інформаційному суспільстві вимагає зміни її мети, завдань і змісту. В останні роки помітно зросла кількість праць, які переймаються дослідженням проблеми підвищення ефективності навчально-виховного процесу на засадах використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищому навчальному закладі.

Дидактичний процес складають спеціальні мультимедійні комп'ютерні навчальні програми, довідково-інформаційні посібники, тренажери, комп'ютерні підручники, Інтернет, електронна пошта. Як наслідок цього, інтенсивний обмін науково-технічною інформацією із зарубіжними країнами, міжнародна співпраця в різних галузях науки, освіти, культури, соціально-політичний та економічний розвиток нашого суспільства на сучасному етапі, з одного боку, й інтенсивна комп'ютеризація та інформатизація багатьох сфер діяльності людини – з іншого, вимагають від вищої школи підготовки фахівців практично всіх галузей знань, які б володіли іноземними мовами та інформаційними технологіями.